

'Bezpecnostna veda a bezpecnostne vzdelavanie', Liptovsky Mikulas.

10. Povidomlennia Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy No. 04.04.42-17/454 vid 26 kvitnia 2012 roku [The Notification of the Ministry of Health of Ukraine No. 04.04.42-17/454, 26 April 2012].

11. 'V Ukrainie ezhehodno rastet kolichestvo detei s invalidnostiu' [The number of children with disability annually

grows in Ukraine], available at: <<http://www.unian.net/society/1017748-v-ukraine-ejegdno-rastet-kolichestvo-detey-s-invalidnostyu.html>>

12. (2015) Dani Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The data of the State Statistics Service of Ukraine], Korrespondent, 20 March: 19.

13. Naselenie Ukrainy [Population of Ukraine], available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Население_Украины>

Тетяна БОВСУНІВСЬКА,
доктор філологічних наук, професор
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Реформа вищої освіти в Україні як нездоланна проблема

Стаття присвячена проблемі реформи вищої освіти: пропонуються засади переходу на креативну вищу освіту та альтернативні способи викладання. Основний принцип – вибір студента, на ньому будуються навчальний план та навантаження. Відбір викладачів за рейтингом, індексом цитування та списком праць.

Ключові слова: вища освіта, Болонська система, креативний підхід, студентське самоврядування.

Реформа высшего образования в Украине как непреодолимая проблема

Татьяна БОВСУНОВСКАЯ, доктор филологических наук, профессор Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Статья посвящена проблеме реформы высшего образования: предлагаются основы перехода на креативное высшее образование и альтернативные способы преподавания. Основной принцип – выбор студента, на нем строятся учебный план и нагрузки. Отбор преподавателей по рейтингу, индексу цитирования и списку работ.

Ключевые слова: высшее образование, Болонская система, креативный подход, студенческое самоуправление.

Reform of higher education in Ukraine as an insuperable issue

Tetiana BOVSUNIVSKA, Doctor of Philological Sciences, Professor of Kyiv Taras Shevchenko National University

The article is devoted to the issues of reform of higher education: the principles of transfer to the creative higher education and alternative methods of teaching are offered. The main principle is a choice of a student, curriculum and time sheet is built based on it. Selection of teachers is made according to the rating, index of quoting and the list of works.

Keywords: higher education, Bologna system, creative approach, student self-government.

Поразка всіх реформ вищої освіти в Україні, яка завжди надавала значні переваги знанню та зневажала невігластво, свідчить про недосконалість системи цієї вищої освіти, а точніше – повну відсутність системи у цій галузі. Так само, як і про небажання проводити справ-

жні реформи. Ознаками занепаду нашої вищої освіти є: 1) діти верхівки суспільства віддають перевагу закордонним вишам; 2) випускники не працюють за спеціальністю, тож цілі навчання не мають професійного сенсу; 3) набуті знання не відповідають запитам сучасності;

4) якість набутих знань сумнівна, бо її ніхто не перевіряє; 5) значний відтік претендентів на магістратуру на користь, знову ж таки, закордонних ВНЗ; 6) знецінення аспірантури та докторантури, які не забезпечують місцем роботи та комфортним світовідчуттям; 7) падіння престижу викладача; 8) знеособлення знання, плагіат на всіх рівнях – від курсового проекту до докторської дисертації; 9) відсутність в основі освіти державотворчих ідей тощо.

Ми стоїмо перед вибором: 1) або врятуємо нашу освіту, повертаючи старі й добре знані методи дидактики (заучування, рецитуння, реферування, повторення за викладачем, навіть вивчення напам'ять лекцій – істина у «готовому» вигляді), що вже, мабуть, неможливо внаслідок змін у когнітивному полі сучасника; 2) або робимо ставку на реформу вишів на основі креативності (аналіз, синтез, винахід, зіставлення, протиставлення, конкретизація тощо – істина у «неготовому» вигляді), всіляко підтримуючи творчість студента та викладача як запоруку знання й освіти. Болонська мімікрія давно вже себе відкрила й нікого не надихає. Потрібно мати мужність визнати штучність Болонської системи за умов її гальмування та очуднення чиновниками від освіти. Як бачимо, вибір у нас невеликий. Щоправда, можна його не робити, і тоді освіта занепадатиме далі, а разом із нею й сама ідея державності в Україні.

Єдина реформа, яка припустима в умовах системного занепаду вищої освіти, – це переорієнтація на потреби студента, на його креативність. Переорієнтація свідомо, а не удавана. Це означає, що заучування за зразком, автоматичне переписування та точне дотримання «нігтя викладача» має поступитися самостійному відбору та систематизації матеріалу студентом, ставці на творчість, власній думці, сприянню у творчості, спонуканню до свідомого відбору будь-якого матеріалу чи методу пізнання (постатей письменників чи художніх текстів, наприклад). Відправною точкою у вищій освіті повинно стати визнання права студента на особливе світоспоглядання, яке може зовсім не збігатися з викладачевим. Оцінка має ставитися не за збіг світів викладача й студента, а за логіку формування та активність спрямувань студента. Саме цього виші ніяк не можуть подолати.

Ми читаємо студентам забагато лекцій, виховуючи у такий спосіб пасивність та сонливість. Комуністично спрямована держава робила ставку на покірність та пасивність молоді, але сучасна Україна не може собі цього дозволити. Найцікавіша лекція не спонукає до творчості, якщо студент прослуховує по 3–4 лекції на день упродовж тижня. Семінари перекладаються на плечі асистентів, які просто не встигають (через надмірне навантаження, а не через лінощі) опанувати матеріал такою мірою, щоб вільно використовувати його на занятті. Унаслідок цього матеріал обростає численними непорозуміннями, у студента поступово зникає інтерес до пізнання. Це здорова реакція здорового індивідуума. З цим не треба боротися. На цьому треба будувати наступні кроки – звільняти геть нудних лекторів (у нас завжди є що попідмітати); зменшувати кількість лекцій як принципу нав'язаного знання; дати право студенту обирати собі лектора, збільшити кількість запрошуваних лекторів, зокрема й закордонних. Нехай студенти порівнюють своїх та запрошених, навчаються бачити істинне та удаване, нехай нарешті зрозуміють цінність власного викладача (все пізнається у порівнянні!).

Хтось скаже, що це шлях до хаосу. Ні, якщо визнати, що студент – свідомий споживач знань, який прагне опанувати спеціальність та працювати за нею. Треба довіряти студенту, бо без його активності не буде й освіти. Освіта – це завжди самоосвіта. Не можна вивчити всі правила цього світу та всі його закономірності, але можна навчитися їх шукати, помічати, класифікувати. Це вирізняє освічену людину від нездари-невігласа. Функція викладача полягає в тому, щоб спрямовувати на цікаві джерела, хай навіть спірні, окреслювати студенту простір та стежини пізнання і, якщо цей простір та стежини

пізнання актуальні для живого буття, допитливість учнів стане вдячною нагородою.

Навіщо студенту вища освіта? Щоб навчити його бачити те, що проявиться в майбутньому, робити ставку на розвиток та процвітання. А це означає, що жодні завчені/закарбовані знання (узгоджені зі світоглядом викладача) йому ніколи не знадобляться. Якщо світ змінюється швидше за навчальні програми вишів, то такі виші мають відмирати або змінюватися ритмічно та цілеспрямовано. В основу освіти мусить бути закладений принцип реагування на зміни, принцип аксіологічного відсіювання численних смислових темпоральностей, які не мають потенції до оприявлення майбутнього. Зазвичай студент швидше за викладача сприймає зміни хоча би тому, що йому випадає жити за нових умов – коли ці зміни проростуть та стануть законом буття. Його адаптивність вища за адаптивність викладача. Тому я вірю в студента більше, ніж у викладача.

Викладач – суб'єкт розумово розвинений та здатний на самопожертву, а ніяк не хабарник з липкими долонями. Переважна більшість викладачів любить свою роботу та божеволіє від щастя спілкування зі студентами, радіє кожному осяянню, кожному винаходу. Учителство в Україні завжди було глибоко шанованою професією, адже саме в цьому середовищі зберігалися провідні ідеї етносу та народжувалися філософи, як-от Григорій Сковорода. Це наше сокровенне поле іденталітету. Ми не маємо права його втратити чи засмітити, бо учителство стоїть на варті того слова, яке завжди «було спочатку». Отже, умови життя викладача, вчителя треба перетворити з «вживання» на «процвітання»; його філософію – із «заробітчанства» на «пророкування істин одвічних»; його методику – з «научування/закучування» на «сотворення/перетворення». Для цього потрібно здійснити не так багато, як здається: повірити викладачеві! Надати йому можливість свідомого вибору, повернути престиж його фаху та поставити в умови живого навчання. Створити ці умови. Завжди були викладачі, котрі всупереч системі залишалися креативними. Викладачеві має набриднути порпатися в нечистотах, він має випростатися та забажати позитивних перетворень.

Кілька слів про шкідливість компромісів у питаннях освіти. Не можна почати операцію з видалення пухлини і спинитися на кілька років. Якщо запустити механізм креативної освіти, то маємо послідовно його дотримуватися за всіма необхідними напрямками. Деякі з моїх колег впевнені, що старі ВНЗ швидше припинять існування через свою схоластику, але ніколи не перейдуть до відкритої творчої системи освіти. У такому разі держава повинна: 1) запропонувати старому ВНЗ варіант змін, за відхилення від них – припинити фінансування цієї установи (навіщо фінансувати те, що не сприяє державотворенню?); 2) відкривати нові ВНЗ на засадах креативної освіти, де від початку будуть закладені відповідні принципи, за дотримання яких установа фінансуватиметься державою, а за відмови – фінансування негайно припиняється. Держава має фінансувати тільки те, що сприяє її розвитку та процвітанню. Лише у такий спосіб можна реформувати освіту в Україні.

Студентів забезпечити наступним:

- вибір курсів та лекторів: на один і той самий курс може пропонуватися кілька лекторів, щоб студент міг зорієнтуватися та обрати найцікавішого для себе;
- ставка на креатив у кожній справі, на кожному етапі, зокрема дипломні роботи, написані за принципом переспівів, не допускати до захисту взагалі;
- стипендія плюс підтримка фондами відмінників за для утворення інтелектуальної ієрархії;
- акцентування не на накопиченні знань, а на їхньому застосуванні та актуальності для майбутнього;
- динамізація вищої освіти на рівні навчальних планів спеціальності: можливість вчитися в різних ВНЗ без витрат на переведення;

- рейтингова система як наскрізна критеріотворча програма студентського життя;
- можливість стажування за кордоном на будь-який термін;
- можливість брати участь у культурних та спортивних заходах вишів;
- розвиток не лише науково-методичної співпраці із зарубіжними вишами, а й культурної та спортивної;
- професійна перспектива, надання найталановитішим найпрестижніших робочих місць – моніторинг робочих місць лишається за Міністерством освіти;
- розвиток неформальних студентських братств, про які нинішні студенти нічого не знають;
- війна з плагіатом та списуванням – антишпаргалка як програма кожного вузу за якість та престиж;
- перескладання іспиту чи заліку через рік, а не через день чи тиждень, бо за такий час ніхто не може належно опанувати дисципліну;
- працевлаштування, особливо тих, хто вчився на державній основі, – це питання престижу держави, її самоповаги;
- професійний супровід студента й після завершення освіти: розроблення актуальних курсів перепідготовки, заснованих на свіжому науковому знанні, з метою вдосконалення фахових навичок;
- формування фонду підручників у достатній кількості та якості: у студента мають бути всі необхідні підручники (електронні чи паперові);
- медичне страхування;
- організація відпочинку поза межами ВНЗ: спортивні табори, трудові табори, які дають змогу заробити копійку, тощо;
- стипендія, що повинна прогодувати студента;
- гуртожиток – всі інші варіанти тільки за бажанням.

Викладачів забезпечити таким:

- запровадження індексу цитування поруч зі списком праць (якщо професора цитують тільки його учні, то його престиж дорівнює нулю);
- рейтингова система – не лише викладачі оцінюють студентів, а й студенти – викладачів;
- конкурсна основа для читання курсів та спецкурсів, незалежно від того, чи є вони в обов'язковому списку міністерства чи у виборі студента: всі курси мають формуватися на основі свідомого вибору студента, а отже, викладачі конкурують за престиж свого навчального курсу;
- відміна обов'язкових закордонних публікацій та розроблення преміальної системи за наявності закордонних публікацій не системи РИНЦ чи ін., а в загальноновизнаних журналах (припинити «годувати» сумнівні фірми за кордоном);
- ніхто не оплачує закордонних відряджень, тому не може йтися про обов'язковість закордонних публікацій; якщо ж відрядження оплатили – вимога має бути виконана, або викладач повертає витрачені кошти;
- конкурс у книговидаванні ВНЗ;
- конкурс викладачів за критеріями: індекс цитування, список праць, рейтинг за виховною, науковою та методичною роботою;
- посада й контракт – не більш як на 5 років, а ліпше – на 3, щоб запобігти переродженню посади на «тепле» місце;
- якщо впродовж 5 років доцент/професор не видає посібника чи книжки, переводити на півставки або звільняти як такого, який не відповідає посаді;
- відновлення інституту кураторства (профільного);
- формування навчальних груп щороку залежно від обраних студентами курсів, кожна така група неодмінно повинна мати внутрішню організаційну структуру (старосту) та профільного куратора-викладача;
- кожен напрям спеціалізації ВНЗ має видавати власний спеціалізований журнал чи інше періодичне видання, зареєстроване за вимогами ДАК, відсутність цього сигналізує про необхідність позбавлення ліцензії;

- викладач має право пропонувати нові курси й спеціалізації та відстоювати їх на реєстрації кваліфікацій;
- страхова медицина.

У ВНЗ запровадити:

- постійне оновлення реєстру спеціальностей як запоруки свідомого реагування на запити часу, приміром, нині вкрай необхідно запровадити компаративістику, медіалінгвістику тощо;
- постійне оновлення спецкурсів та курсів із розвитком науки: когнітивне літературознавство, когнітивна лінгвістика, медіалінгвістика, психолінгвістика та психосемантика;
- контракт не більш як на 5 років, ліпше – на 3, для ректора – на 2 роки, всляке обмеження використання посад, конкурсні умови для всіх;
- дозвіл продавати книги своїх викладачів (нехай інші ВНЗ використовують найкращі набутки вашої установи офіційно та плідно);
- формування навчального плану з урахуванням побажань студентів, можливостей викладачів і наостанок – певних важелів керівництва (принцип мінімізації консервативного впливу);
- такий само рейтинг викладачів, як і студентів;
- рейтинг курсів та спецкурсів, практик та культурних заходів;
- преміювання рейтингових викладачів – єдиний принцип преміювання у ВНЗ;
- добір кадрів професором, якому довіряє наукове середовище, а не чиновником;
- встановлення нормативів наукових публікацій (кількість та місце) для кожного наукового рівня;
- заснування функціонально поділених та взаємно незалежних фондів підтримки викладачів, студентів, науки, видання книг;
- публікація звітів в університетській багатотиражці, як і планів роботи ВНЗ (прозорість керівної ланки);
- статут, гімн та навчальний план спеціальності ВНЗ видають студенту при одержанні студентського білета чи розміщують на сайті;
- вдосконалення бібліотечної системи: формування фондів (якщо в бібліотеці книги переважно радянського періоду, то про яку освіту йдеться?);
- ставка на самоосвіту: скорочення аудиторних годин на студента та викладача до розумної кількості, яка може забезпечити оптимальний процес навчання (консультативний, а не нав'язливий характер викладання);
- активізація студентських угруповань та рухів, підтримка гуртків та літніх шкіл;
- збільшення житлового фонду за допомогою інвесторів;
- створення гнучкої системи медичного страхування залежно від внеску викладача та його вагомості для рейтингу ВНЗ;
- активніше використання можливостей Інтернету для публікацій, навчальних програм, конкурсів тощо;
- підготовка кадрів відповідно до потреб держави;
- перегляд класифікатора спеціальностей, його поповнення за викликом часу;
- залучення інвесторів до програми реформування освіти;
- самоорганізація як основний принцип ВНЗ.

Виконання цих рекомендацій сприятиме відродженню вищої освіти, ігнорування ж, як засвідчила практика «завластання» Болонської системи, призведе до чергового системного занепаду, який навряд чи переживемо. Безперечно, це не все, що слід зробити. Має зійти нанівець ганебна практика повсякчасного закликання до викладацького та студентського патріотизму без урахування потреб викладача та студента. Ми стоїмо на порозі значних перетворень чи остаточного самознищення. І таке балансування не може тривати вічно. Ми втратили багато талановитих митців, інженерів, лікарів та інших фахівців через те, що не надавали пріоритетного значення креативності. Далі зволікати нікуди. Освіта – запорука відродження країни.

